

Geliş Tarihi:31.12.2018
Kabul Tarihi:01.03.2019
SPORMETRE, 2019,17(1),135-153
DOI:10.33689/spormetre.506090

BEDENSEL ENGELLİ SPORCULARIN DOPİNGE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Hamza UYAR¹, Oğuz ÖZBEK²
^{1,2}Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Öz: Bu çalışmada bedensel engelli sporcuların doping kullanımına ilişkin olan görüşleri incelenmiştir. Çalışma grubu bedensel engelli spor branşlarında faal olan yirmisporcudan oluşmaktadır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden, maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler ve elde edilen veriler not alınarak kaydedilmiştir ve daha sonra bilgisayar ortamında hızlı bir şekilde aktararak tematik analiz yapılmıştır. Analiz sonucu yedi tema altında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Yapılan tematik analiz ile, bedensel engelli sporcuların doping kullanma nedenleri, dopingin nasıl önlenebileceğine dair düşünceleri, dopingin sağlığa olan olumsuz etkileri, spor etiği ve doping ilişkisi, doping kullanımından sakınan ve dopingin karşısında olan ideal sporcu profili, yasal süreç ve yaptırımların etkilerine ilişkin temalar elde edilmiştir. Doping kullanım nedenleri ve dopingin zararlarına ilişkin görüşler alanyazın ile örtüşmektedir. Katılımcıların bazıları, Türkiye'deki bedensel engelli sporcuların çevre baskısı ve ödüller nedeniyle doping kullanma gereği duyduklarını, sporcu kişiliğinin de sporcuları doping kullanımına yönelten etkenler arasında olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar, dopingin asıl kullanım amacının, kazanma hırısı ve sporcunun performansını artırma isteği olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar Sözcükleri: Bedensel engelli sporcu, Doping, Yasaklı madde ve yöntem.

PHYSICALLY DISABLED ATHLETES' VIEWS ON DOPING

Abstract: In this study, the opinions of the physically disabled athletes about the use of doping were examined. The study group consists of twenty athletes active in the branches of physical disabilities. In the study, maximum diversity sampling was preferred from purposive sampling methods. Semi-structured interview form was used as data collection tool. The interviews and the data obtained were recorded with a note, and then they were transferred to the computer in a fast manner and a thematic analysis was made. As a result of the analysis, the findings obtained under seven themes were evaluated. With the thematic analysis, the reasons of the use of doping by athletes with disabilities, their thoughts on how to prevent doping, the negative effects of doping on health, the relationship between sports ethics and doping, the use of doping, and the ideal athlete profile against doping, the effects of legal process and sanctions have been obtained. The reasons for the use of doping and the consequences of doping are consistent with the literature. Some of the participants, the physically disabled athletes in Turkey because of environmental pressure and the rewards they need to use doping of athletes personality athletes also stated that among the factors that led to doping. Participant expressed the main purpose of doping as the desire to win and the desire to increase the performance of the athlete.

Keywords: Doping, Disabled athletes, Prohibited substance and method.

GİRİŞ

Sporcular toplumda ve spor kamuoyunda yer edinebilmek için zaman zaman performans artırıcı madde ve yöntemlere (dopinge) başvurmaktadırlar. Doping kontrol testlerinde yasaklı madde saptanması ve bu olayların basına yansımaları, insanların spora bakış açısını olumsuz etkilediği gibi sporun izlenilirlik oranlarında düşüşe neden olabilmektedir. Bu durum, sadece uluslararası düzeyde doping ile anılan ülke ve spor branşlarını değil aynı zamanda spor endüstrisini de tehdit eder hale gelmiştir. Sporun geldiği bu evre, şampiyonluklar sonucu verilen ödüllerin de yüksek olması nedeni ile sporcunun performans yönetimini ve motivasyonunu, spor yöneticisinin kulüp ve sporcu yönetimini zorlaştırmıştır. Sporda dopingi önleyerek adil ve eşit şartlarda yarışmalar düzenlenmesi için Dünya Doping Mücadele Ajansı (WADA) kurulmuştur (wada-ama.org, 2018; Angela ve Theodore, 2006). Bununla birlikte, 202 ülkenin Ulusal Olimpiyat Komitesi, temiz spor için doping ile mücadele

alanında programlar başlatmıştır(Møller, 2009).Dopingin kelime anlamı; sporcuların yasal olmayan yollardan performans ve kas kapasitelerini arttırmak için kullandıkları madde ve yöntemlerdir (bbc.co.uk, 2018). Amatör ya da profesyonel olarak sporla ilgilenen kişiler, kendi vücuduna uzun ya da kısa süreli etkileri olan bazı maddeleri kullanmaktadır. Sağlık açısından zararlı olanbu maddelerin kullanımı, sporu asıl amacının dışına çıkarmakta ve bu maddeler hem spora, hemde kullanan kişinin fiziksel ve ruhsal sağlığına zarar vermektedir (Angela ve Theodore, 2006).

Doping kullanımı (doping); sporun ruhuna, adil oyun kavramına, temiz spor-eşitlik kavramına, müsabakaya katılan sporcu, taraftar ve spor pazarlamaları açısından spora zarar vermektedir. Sporun ruhu; “insan ruhu, insan vücudu ve beyninin kutsanması” olarak tanımlanmıştır ve birtakım ideal değerler dizisi olarak; etik, adil oyun ve dürüstlük, sağlık; performansta mükemmellik; eğitim ve karakter; eğlence; takım çalışması; özveri ve bağlılık; kurallar ve kanunlara saygı; diğer katılımcılara ve kendine saygı; cesaret; toplum ve dayanışması olarak da tanımlanır (Loland veHopeller 2012). Ancakdopingin özellikle çocukların rol modeli olan sporcular tarafından kullanılması, onları izleyen çocuklara daha çok zarar vermektedir (Angela ve Theodore, 2006).

Teorik Çerçeve

Doping davranışını açıklamak için başvurulabilecek birçok teori bulunmaktadır. Bunlardan biri, Donovan ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan spor ilaç kontrol modelidir (Donovan ve ark., 2002). Bu model ilk olarak suçlu davranışlarınıaçıklamak için ileri sürülmüştür. Bu teori Donovan ve arkadaşları tarafından doping davranışını açıklamak üzere uyarlanmıştır. Diğer bir model ise Strelan ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen sporda doping kullanımını caydırma modelidir (Strelan ve ark., 2003). Bireylerin sağlığa teşviki ve yaralanmaların önlenmesi bakış açısı ile ortaya çıkan bir caydırma modelidir. Bu teori, sağlık inanç modeli kavramlarıtemel alınarak (Becker, 1974; Akt. Backhouse ve ark., 2016) planlanmış davranış teorisine (Ajzen, 1991) dayandırılan bir modeldir. Her iki model sosyal bilişsel yaklaşıma dayanarak sporcuların dopinge ilişkin düşüncelerini ve etkili dopingle mücadele eğitim programlarının uygulanması gerektiğinden söz eder. Bu modeller, dopingin rasyonel karar verme sürecinin (alternatiflerin mantıklı değerlendirildiği) maliyet veya tehdit-fayda analizini içermesi durumunu, dopingi kullanan kişinin en önemli gördüğü konulardan birisi olarak kabul etmektedir (Becker, 1974,Akt.,Backhouse ve ark., 2016). Teoride, doping ile ilgili durumlarda karar vermeye neden olan kriterlerin etkisine vurgu yapılmaktadır (Petróczi ve Aidman, 2008).

Bu teorilerden Ajzen’in Planlanmış Davranış Teorisi’nin doping davranışının nedenlerini ve ortaya çıkışını açıklamaya daha uygun olduğu düşünülmektedir. Planlanmış Davranış Teorisi, “kişinin davranışlarının dış etkenlere bağlı olarak birtakım faktörlerin kontrolünde olduğunu, bu davranışların belirli nedenlerden kaynaklandığını ve planlanmış bir şekilde gerçekleştiğini” öne sürmektedir (Ajzen, 2005). Sporcular dopinge yönelirken ödüller, madalyalar, çevresel baskı, şampiyonluk beklentisi, ünlü olma gibi nedenlerden etkilenecek doping kullanabilmektedirler. Planlanmış davranış teorisine göre; kontrolün algısı ve niyeti, belirli bir çıkarıcı davranış ilişkisi ile değerlendirilmelidir (Ajzen, 1991). Sporcu doping kullanarak çıkarıcı bir davranış sergilemektedir.

Ajzen’e göre; davranış niyeti, üç değişkenin etkisi altındadır: “Davranışa Yönelik Tutum, bir davranışın iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesidir. Öznel Norm, bir davranışa yönelik algılanan sosyal baskıyı ifade eder. Algılanan Davranış Kontrolü, kişinin bir davranışı

yapmayı ne kadar kolay ya da zor bulduğunu” ifade eder (Ajzen, 1991). Tutumu açıklayan davranış inançları, “insanın (bireyin) davranışın sonuçlarına ilişkin sanıları ve bu sanı sonuçlarını nasıl değerlendirdiği dikkate alınarak” tanımlanır (Ajzen, 1991). Öznornormu açıklayan normatif inançlar “kişi için önemli olan insanların kişiden beklentilerinin ve kişinin bu beklentileri karşılama isteğinin çarpımı” olarak nitelendirilmektedir. Algılanan davranış kontrolünü açıklayan kontrol inançları “kişinin bir davranışı gerçekleştirebilmesi için içsel (yetenek, kapasite vb.) ve dışsal (ödül, şöhret, para vb.) yeterli olma durumları ve bu yeterli olma durumlarının davranışları kolaylaştıracağına ya da zorlaştıracağına yönelik düşüncelerine göre belirlenir” (Ajzen, 1991).

Doping Kullanma Nedenleri

Alanyazında sporcuların dopinge başvurma nedenleri çeşitlilik gösterse de ortak bir paydada buluşmaktadır. Doping kullanım amaçlarından biri, yetenekleri yapay olarak değiştirmek, geliştirmek veya yasak madde kullanımını gizlemek için madde veya yöntem kullanmaktır. Bunu ulusal, uluslararası sportif müsabaka veya gösteriler sırasında yapmak dopingin kullanım amaçları arasındadır. Bu belirtilen unsurlardan ayrı olarak ve başlı başına suç oluşturan bir eylemde doping kontrolünden veya başka araştırma yöntemlerinden kaçmak (doping kontrol örneği vermeyi reddetmek) veya kaçmaya teşebbüs etmektir (Erkiner, 2004). Buna göre; sporcunun dopingli sayılması sadece yasaklı madde kullanması ile değil, doping kontrollerinden kaçması da, onun dopingli bir sporcu olarak yargılanmasına ve cezai işlemler ile karşılaşmasına neden olmaktadır.

Sporcuların yasaklı madde kullanmaları ise birçok farklı nedenden kaynaklanmaktadır. Kendini ön plana çıkarma, ebeveynlerinin, antrenörler ve daha geniş toplum kitlelerinin etkisi gibi çeşitli baskılara yenik düşme, ünlü ve zengin olma arayışı, kendi derece ve sonuçlarını geliştirmek gibi nedenler yasaklı madde kullanım nedenleri arasında sayılabilir (Mandarić ve Delibašić, 2014).

Engelli Sporu ve Doping

Engelli sporcularda yarışma ve müsabakalarda dopinge başvuru olabilirler. Yüksek ödüller, engelli sporcuları performans artırma arayışına sokarak yasaklı madde kullanımlarına (doping) neden olmaktadır (Bhambhani ve ark., 2010). Örneğin; görme engelli halter branşına ait 10 Rus sporcu doping nedeni ile 2017 yılında müsabakalardan dört yıl men edilmiştir. Sporcuların birçoğu 2015 yılında aldıkları madalyaları da doping nedeniyle iade etmek zorunda kalmışlardır (olympics.nbcsports.com, 2018). WADA düzenli olarak yıllık Dünya Doping Mücadele Rakamlarını (WADA Testing Figures) yayınlamaktadır. Çizelge 1’de görüldüğü gibi, 2013, 2014 ve 2015 yılları arasında doping yaptığı tespit edilen engelli sporcu sayısının birbirine yakındır. Dopingli çıkan bedensel engelli spor branşları arasında, bedensel engelli bowling, bedensel engelli kayak gibi farklı spor branşlarının da olduğu görülmektedir. Dünya Doping Mücadele Ajansı (WADA) tarafından yayınlanan dopingli sporcu sayıları doping sorununun engelli sporcular içinde üzerinde önemle durulması gereken bir konu olduğunu göstermektedir.

Çizelge1. Branşlara Göre Dopingli Engelli Sporcu Sayısı

2013 Yılı	Sayı	2014 Yılı	Sayı	2015 Yılı	Sayı
Engelli Okçuluk	3	Bedensel Engelli Okçuluk	4	Görme Engelli Yüzme	2
İşitme Engelli Atletizm	1	Bedensel Engelli Bilek Güreşi	3	Bedensel Engelli Okçuluk	4
Paralimpik Bocce	3	Tekerlekli Sandalye Basketbol	8	Görme Engelli Atletizm	1
Tekerlekli Sandalye Curling	6	Tekerlekli Sandalye Bocce		İşitme Engelli Atletizm	2
Bedensel Engelli Bisiklet	9	Bedensel Engelli Bowls	1	Bedensel Engelli Badminton	1
Bedensel Engelli Binicilik	2	Bedensel Engelli Kano	1	Görme Engelli Bowling	1
İşitme Engelli Judo	2	Tekerlekli Sandalye Körling	3	Tekerlekli Sandalye Basketbol	1
Görme Engelli Halter	8	Bedensel Engelli Bisiklet	8	Bedensel Engelli Futbol	2
Bedensel Engelli Yelken	3	Bedensel Engelli Eskrim	1	İşitme Engelli Buz Hokeyi	1
Görme Engelli Atıcılık	1	Golbol	1	Bedensel Engelli Kano	1
Görme Engelli Alp Disiplini Kayak	1	Bedensel Engelli Judo	2	Tekerlekli Sandalye Körling	2
Bedensel Engelli Snowboard Kayak	2	Tekerlekli Sandalye Ragbi	3	Bedensel Engelli Bisiklet	7
İşitme Engelli Güreş	6	Bedensel Engelli Binicilik	2	Golbol	3
Bedensel Engelli Yüzme	5	Bedensel Engelli Yelken	3	Bedensel Engelli Judo	1
Bedensel Engelli Atletizm	16	Bedensel Engelli Masa Tenisi	5	Bedensel Engelli Kürek	3
Bedensel Engelli Bowling	3	Tekerlekli Sandalye Tenis	3	Bedensel Engelli Binicilik	2
Bedensel Engelli Kızak Buz Hokeyi	1	Bedensel Engelli Futbol Tenisi	1	Tekerlekli Sandalye Tenis	4
Bedensel Engelli Halter	14	Bedensel Engelli Triatlon	1	Bedensel Engelli Triatlon	1
Bedensel Engelli Atıcılık	5	Adapted Weightlifting	1	Bedensel Engelli Atletizm	30
Bedensel Engelli Alp Disiplini Kayak	2	Bedensel Engelli Yüzme	8	Bedensel Engelli Kızak Buz Hokeyi	4
Bedensel Engelli Nordic Kayaklı Koşu	2	Bedensel Engelli Atletizm	21	Bedensel Engelli Halter	20
		Bedensel Engelli Kızak Buz Hokeyi	2	Bedensel Engelli Atıcılık	1
		Bedensel Engelli Halter	15	Bedensel Engelli Snowboard	1
		Bedensel Engelli Atıcılık	3	Bedensel Engelli Alp Disiplini Kayak	5
		Bedensel Engelli Alp Disiplini Kayak	7		
		Bedensel Engelli Nordic Kayaklı Koşu	2		
Genel Toplam	95	Genel Toplam	109	Genel Toplam	100

(WADA Testing Figures 2013; WADA 2014; WADA 2015)

Doping maddeleri tespit edilen sporcu sayılarına baktığımızda, sayılar ve doping maddesi saptanan engelli spor branşları genel olarak kararlılık göstermektedir. Çizelge 2’de görüldüğü gibi, 2013 yılında spor branşında 95 yasaklı madde (doping) saptanan sporcu bulunurken, bu sayılar 2014 yılında 109 sporcu, 2015 yılında ise 100 sporcu olmuştur. Bu rakamlar dopingli çıkan sporcu sayısı ile sene içerisinde alınan toplam doping kontrol örnek sayıları ile değerlendirildiğinde dopingli sporcu oranı 2013 yılında %3.11, 2014 yılında %2.36, 2015 yılında %2.32 olmuştur. Engelli spor branşlarında doping kullanımının azalmadığı, aynı oranı koruduğu söylenebilir (Çizelge 2).

Çizelge2.2013, 2014 ve 2015 Yıllarında Alınan Doping Kontrol Örnek Sayılarına Göre Engelli ve Engelli Olmayan Dopingli Sporcu Sayıları

Sporcu	Yıl	Aykırı Analitik Bulgu	Doping Kontrol Örnek Sayıları	%
Bedensel Engelli Sporcular	2013	95	3051	3,11
	2014	109	4610	2,36
	2015	100	4221	2,37
Engelli Olmayan Sporcular	2013	1800	158749	1,13
	2014	1363	167699	0,81
	2015	1575	180720	0,87

2003-2009 yılları arasında tekerlekli sandalye tenis sporcularının normal tenis sporcularına göre daha fazla doping ihlali yaptığı saptanmıştır. Tenis sporcularının bazılarında kannobinoid, kokain, modafinil gibi maddeler saptanmıştır (Maquirriain, 2010). Bedensel engelli olmayan sporcuların doping kontrol örnekleri ile dopingli saptanan sporcu yüzdelerine baktığımızda ise sayıların yine kararlılık gösterdiği hatta son yıllarda gelişmiş doping kontrol analiz yöntemlerine rağmen doping kullanan sporcuların arttığı gözlemlenmektedir. Bu verilere göre doping kullanımı, engelli sporcularda bir sorun olarak görünmektedir. Dopingin önlenmesinde ya da en aza indirilmesinde engelli sporcuların dopinge ilişkin görüşlerinden yararlanılabilir. Bu çalışmanın amacı bedensel engelli sporcuların doping kullanımına ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi niteldir. Araştırmada nitelaraştırma desenlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır (McNamee ve ark., 2006). Fenomenoloji genel itibarıyla bir olgunun özünde ne olduğunu o şeyin doğasını ve anlamını ortaya koymak için yapılan araştırmalardan oluşmaktadır. Görüşme tekniğiyle veri toplamak genel olarak fenomenolojik (görüngübilim) araştırmalarda görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Verilerin analizinde Braun ve Clarke (2006)'ın ortaya koyduğu tematik analizden faydalanılmıştır. Tematik analiz kullanışlı, detaylı ve zengin içerik sunan bir araştırma aracıdır ve en büyük özelliklerinden biri esnek olmasıdır (Braun ve Clarke, 2006). Tematik analizde, verilerin temalara ayrılması esnasında daha esnek ve geniş bir perspektiften bakıldığından, içerik analizinin yetersiz kaldığı noktalarda oldukça destekleyici olduğu düşünülmektedir.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu bedensel engelli spor branşlarında faal olan toplam 20 sporcudan oluşmaktadır. Bu sporcular Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu'na bağlı lisanslı, aktif olarak faaliyet gösteren, Ankara'da farklı ilçelerde, bedensel engelli spor branşlarında faal olan (1 bedensel engelli atıcılık, 5 tekerlekli sandalye basketbol, 1 bedensel engelli tenis, 6 ampute futbol, 1 bedensel engelli yüzme, 2 bedensel engelli okçuluk, 3 bedensel engelli masa tenisi, 1 bedensel engelli halter) kişilerdir. Görüşme yapılan sporcular 18-43 yaş aralığındadır. Çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden, "maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir" (Patton, 1987, Akt., Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu örnekleme yönteminin seçilmesindeki amaç, küçük bir örneklem grubu ile konu ile ilgili bireylerin çeşitliliğini olabildiğince yansıtmaktır. Çizelge 3'te çalışmaya katılan sporcuların kişisel bilgileri yer almaktadır.

Çizelge 3.Katılımcı Kişisel Bilgileri

Kişi No	Takma Adı	Spor Branşı	Mesleği	Yaşı	Eğitim Düzeyi	Cinsiyeti	Milli Sporcu Olup olmadığı
1	Cenk	Ampute Futbol	Sporcu	26	Lise	Erkek	Milli Sporcu
2	Şükrü	Ampute Futbol	Memur	23	Ön Lisans	Erkek	Değil
3	Mehmet	Ampute Futbol	Memur	38	Lise	Erkek	Milli Sporcu
4	Recep	Ampute Futbol	Öğrenci	24	Üniversite	Erkek	Milli Sporcu
5	Olca	Ampute Futbol	Memur	29	Lise	Erkek	Değil
6	Akın	Ampute Futbol	Öğrenci	18	Lise	Erkek	Milli Sporcu
7	Bülent	Bedensel Engelli Atıcılık	Memur (Savaş Gazisi)	43	Lise	Erkek	Milli Sporcu
8	Sarp	Bedensel Engelli Halter	Öğrenci	19	Lise	Erkek	Milli Sporcu
9	Rıdvan	Bedensel Engelli Masa Tenisi	Memur	29	Üniversite	Erkek	Milli Sporcu
10	Özlem	Bedensel Engelli Masa Tenisi	Memur	28	Üniversite	Kadın	Milli Sporcu
11	Emre	Bedensel Engelli Masa Tenisi	Memur	26	Üniversite	Erkek	Milli Sporcu
12	Selda	Bedensel Engelli Okçuluk	Memur	39	Üniversite	Kadın	Değil
13	Ezgi	Bedensel Engelli Okçuluk	Memur	40	Üniversite	Kadın	Milli Sporcu
14	Fatih	Bedensel Engelli Tenis	Memur	36	Lise	Erkek	Milli Sporcu
15	Arda	Bedensel Engelli Yüzme	Memur	43	Lise	Erkek	Milli Sporcu
16	Görkem	Tekerlekli Sandalye Basketbol	Memur (Savaş Gazisi)	35	Lise	Erkek	Milli Sporcu
17	Doruk	Tekerlekli Sandalye Basketbol	Memur	29	Lise	Erkek	Değil
18	Alp	Tekerlekli Sandalye Basketbol	Öğrenci	24	Lise	Erkek	Değil
19	Can	Tekerlekli Sandalye Basketbol	Öğrenci	20	Üniversite	Erkek	Milli Sporcu
20	Ercan	Tekerlekli Sandalye Basketbol	Öğrenci	18	Lise	Erkek	Değil

Veri Toplama Aracı

Araştırmada iki bölümden oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Birinci bölümdeki kişisel bilgiler, ikinci bölümde ise yarı yapılandırılmış 10 adet soruya yer almıştır. Kullanılan görüşme formu, spor bilimleri alanında ve doping ile ilgili çalışmış akademisyen ve uzmanlardan görüş alınarak oluşturulmuştur. Görüşme sırasında katılımcıların bazı soruları daha iyi anlayabilmesi ve derinlemesine bilgiler alabilmek için aynı soruları farklı şekillerde tekrar sorulmuş, görüşmenin akışına göre ek sorulara da yer verilmiştir.

Katılımcılara yöneltilen sorular, Ajzen (1991)'in planlanmış davranış teorisi temel alınarak “Davranış, Davranışa Yönelik Tutum, Özel Norm” olan üç davranış niyeti değişkeni çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu teori bireyin bir davranışı yapıp yapmayacağı ile ilgili isteği olarak tanımlanmaktadır. Planlanmış Davranış Teorisi (PDT), “belirli bir konuda gerçekleşen insan tutumlarını açıklamak ve değerlendirmek amacıyla tasarlanmış bir davranış teorisidir” (Küçük, 2011).

Araştırmaya Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu yetkilileri, sporcular, bedensel engelli sporcular, sporcu destek personeli (ebeveyn, antrenör, sağlık ekipleri vb.) ile görüşmeler yapılarak başlanmıştır. Araştırma sürecinde daha iyi sonuçlar alabilmek için, aktif bir rol üstlenilerek, bedensel engelli sporcuların antrenman sahalılarında bulunulmuş, antrenman ortamları ve bedensel engelli sporcular özellikle (antrenman sahasına ulaşmaları, imkânları vb.) gözlemlenmiştir. Böylelikle genel bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Görüşme formu hazırlandıktan sonra Ankara Üniversitesi Etik Kurulundan 14.05.2018 tarih ve 114 sayılı karar ile izin alınmıştır. Türkiye Bedensel Engelliler Spor Federasyonu'ndan da (TBESF) araştırmanın bedensel engelliler sporcular ile yapılabilmesi için gerekli izin alınmıştır. Katılımcıların kendilerini güvende hissetmeleri ve araştırmayla ilgili temel öğeleri algılayabilmeleri amacıyla bir "Gönüllü Katılım Formu" oluşturulmuştur. Bu form görüşmeler esnasında araştırmacı ve katılımcı tarafından imzalanmıştır. Sonrasında ise formun bir örneği araştırmacıda kalırken, diğer örneği katılımcıya verilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların rahat olabilmeleri, sorulan sorulara daha net cevaplar verebilmeleri ve gerçek görüşlerini yansıtabilmeleri için kendi antrenman sahalılarında, kulüp yöneticisi odalarında, tesisleri içerisinde gerçekleştirilmiştir. Sporcu bilgi mahremiyetinin önemli olması nedeniyle görüşmeler, sporcular ile yüz yüze yapılarak yanlarında herhangi bir temsilci (antrenör, takım arkadaşı vb.) olmadan gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ses kayıt ve benzeri kayıt cihazları kullanılmamış, kayıtların hepsi not halinde görüşme formlarına yazılmıştır. Kayıtlar alınır alınmaz katılımcının ismi kullanılmadan rumuz (takma ad) verilerek arşivlenmiştir. En kısa görüşme 15 dakika sürerken en uzun görüşme 32 dakika sürmüştür. Görüşmelerin ortalama uzunluğu 22 dakika olarak tespit edilmiştir. Görüşmelerin ardından yazılı notlar ivedi şekilde, bilgisayar ortamında yazıya aktarılarak katılımcıların güvenliği ve bilgilerinin gizliliği açısından her bir katılımcı rumuz ile kaydedilmiştir. Bu araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için görüşme formu hazırlanırken spor bilimleri alanında çalışan üç uzmanın görüşüne başvurulmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde yöntem olarak tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Braun ve Clarke (2006)'a göre tematik analizde altı aşamalı süreçten oluşmaktadır.

Bu aşamalar:

- 1-Tüm verilerin birkaç kez okunarak tanınması,
- 2-Başlangıç kodlarının belirlenmesi,
- 3-Temaların araştırılması,
- 4-Gözden geçirilmesi,
- 5-İsimlendirilmesi
- 6-Raporlanmasıdır.

Araştırmanın verileri analiz edilirken, ilk olarak yazıya aktarılmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler birkaç kez okunmuş ve gözden geçirilmiştir. Okumalar esnasında çalışmanın ana fikrini oluşturan, tartışma ve bulgu kısımlarında kullanılmak üzere kodlar belirlenmiştir. Kodlar belirlendikten sonra temalara göre listeler hazırlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise katılımcıların ifadeleri temalar ve alt temalarla ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın verileri analiz edilirken yazılı olan her bir görüşme 4 defa okunarak kodlanmıştır. Ardından hazırlanan veriler, spor bilimleri alanında uzman iki kişi tarafından da tekrar okunarak, kodlanmış

vedeğerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucu kodlanan veriler araştırmanın konusuyla ilgili olacak şekilde yedi ana tema altında değerlendirmeye alınmıştır.

BULGULAR

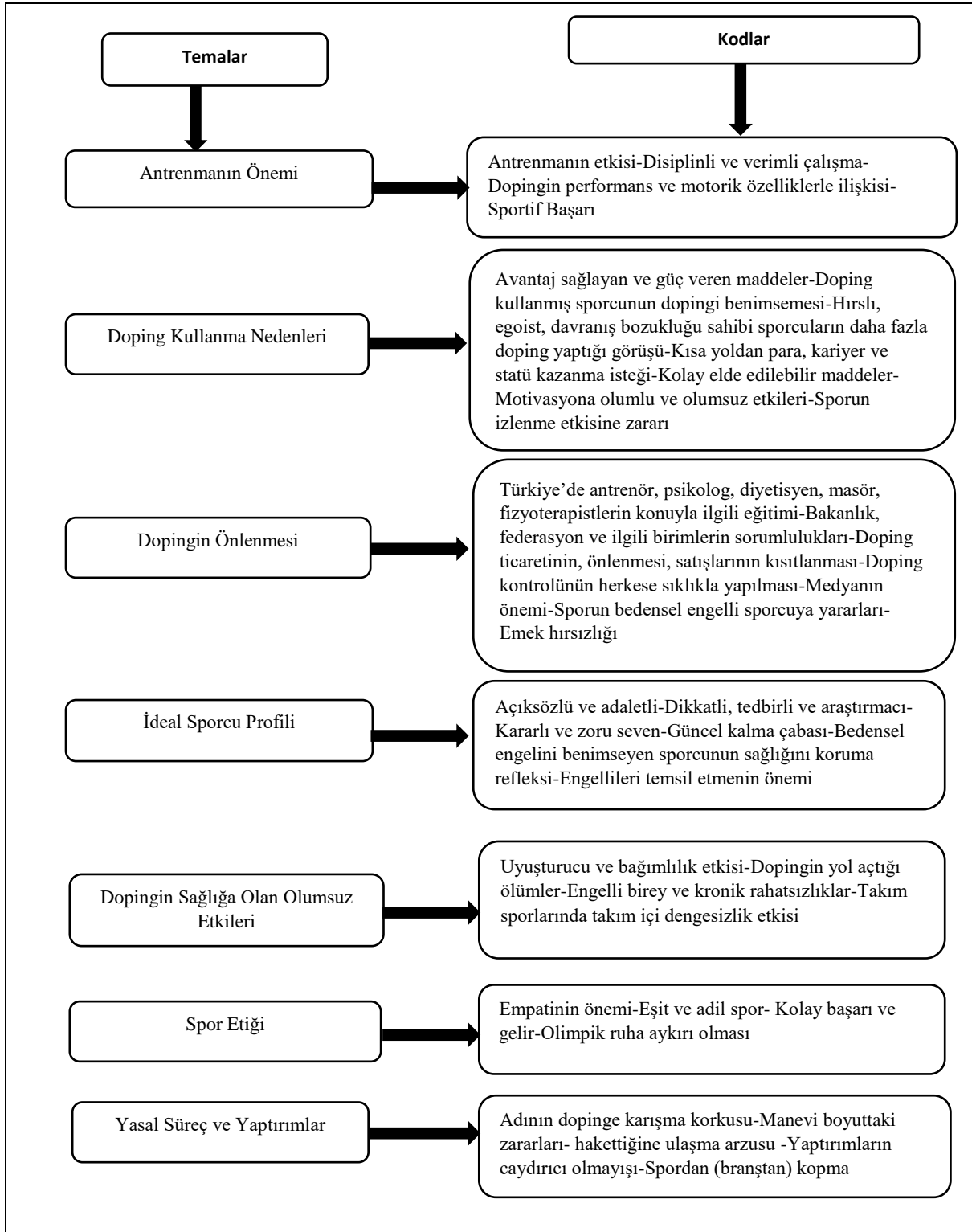
Katılımcıların doping kullanımına ilişkin görüşleri yedi tema altında toplanmıştır. Bu temalar: Antrenmanın önemi, doping kullanma nedenleri, dopingin önlenmesi, ideal sporcu profili, dopingin sağlığa olan olumsuz etkileri, spor etiği ve yasal süreç ve yaptırımlar şeklindedir (Şekil 1).

Tema 1: Antrenmanın Önemi

Antrenmanın önemi temasının altındaki kodların arasında “dopingin performans ve motorik özelliklerle ilişkisi”, “mental antrenman ve diğer antrenman yöntemlerinin önemi” gibi kodlar saptanmıştır. Çalışma sürecinde katılımcıların tamamı verdikleri cevaplar ile “*Antrenman Biliminin Etkisini*” vurgulamışlardır. Antrenman biliminin her alanda spor, branşı ve sporcuya yardımcı olabileceğini, dopinge gerek duymadan başarı sağlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Mental antrenman ve diğer antrenman metotlarını, sportif başarıların bu antrenman teknik ve metotları ile sağlandığını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan Şükrü, bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Şükrü: “*Hocam, ben bu işe ilk başladığımda yani ayağım sakatlandığında (engelli bir birey haline gelme durumu), kesin olarak engelli bir birey olup bu branşa yöneldiğimde bana ilk olarak nasıl top süreceğim öğretildi. Bu yönleri daha sonra ben antrenörlerimin mentörlüğünde geliştirdim, gözlemledim, araştırdım, okudum. Bu araştırmacı yönüm benim daha iyi top sürme durumumu itekledi ve geliştirdi. Bu anlamda kendimi geliştirdim ama bana bu branşa başladığımda hocalarım, antrenörlerim tarafından doping yapmak öğretilmedi. Tam tersine bana nasıl antrenmanla kendimi geliştireceğim öğretildi.*”

Şekil 1. Temalar ve Kodlar

Tema 2: Doping Kullanma Nedenleri

Doping kullanma nedenleri adı altında oluşturulan temanın başlıca kodları “*Avantaj sağlayan ve güç veren maddeler, doping kullanmış sporcunun dopingi benimsemesi, dopingün önlenemez olması görüşü, hırslı, egoist, davranış bozukluğu sahibi sporcuların daha fazla doping yaptığı görüşü, kısa yoldan para, kariyer ve statü kazanma isteği, kolay elde edilebilir*

maddelerin varlığı, motivasyona olumlu ve olumsuz etkisi, sporun izlenme etkisine zararı” olarak sıralanmıştır. Katılımcıların nerdeyse tamamı, dopingin kolay elde edildiği için kullanıldığını, bencil ve davranış bozukluğu bulunan sporcuların daha çok doping yaptığını gözlemlediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılardan Olcay düşüncelerini şu cümleler ile ifade etmiştir:

Olcay: “*Metabolizmayı hızlandıran, heyecanı azaltan, yardımcı maddelerdir. Aynı zamanda gücü artırır, daha güçlü olmayı sağlar. Zihnen konsantrasyon artırır, hedefine yönelik daha kararlı ve branşında güçlü olmasını sağlar. Dopingin benim için etkisi tam olarak bunlar.*”

Başka bir katılımcı Şükrü ise dopingin sadece kaslara, eklemlere güç vermediğini zihin olarak da motivasyon sağladığını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Şükrü: “*Şimdi sporcu müsabakadayken, antrenmandayken sahip olduğu enerjiden daha fazlasını ilaç yoluyla elde ediyor. Yani insan kendi sahip olmadığı enerjiyi yapay yolla elde ediyor. En çok kullanma nedenlerinden birisi bu sanırım.*”

Tema 3: Dopingin Önlenmesi

Bu tema altında yer alan görüşlere göre, katılımcıların tamamı “*Dopingin Önlenmesi*” konusunda fikir sahibi olmakla birlikte birtakım yaptırım ve uygulamalar önerisinde bulunmuşlardır. Katılımcılar genel olarak herkese görev düşüğünü belirtmişlerdir. Katılımcılar “*Antrenör, Psikolog, Diyetisyen, Masör ve Fizyoterapistlerin Konuyla İlgili Eğitilmesi*” gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bu konuda “*Bakanlık, Federasyon ve İlgili Birimlerin Sorumlu olduğu ve Medyanın Önemli görevi olduğunu*” ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Ezgi bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Ezgi: “*Ben ilaç kullanırken her zaman araştırma yaparım. İnternette içinde yasaklı madde olup olmadığını araştırırım. Bazen federasyonun sağlık ekiplerinden de araştırmalarını isterim. Çünkü onlar sağlıkçı daha iyi biliyorlar. Aldığım ilaçlarda doping olsun istemem. Bu nedenle araştırmalar yapmak ve konuda hakkında yardım almak önemli diye düşünüyorum.*”

Tema 4: İdeal Sporcu Profili

Katılımcılar, dopinge bakış açılarını ve kendilerini ifade ederken zihinlerindeki “*İdeal Sporcu Profili*”nide açıklamaktadır. İdeal sporcu profili adı altında oluşturulan temanın başlıca kodları “*Açık Sözlü ve Adaletli-Dikkatli, Tedbirli ve Araştırmacı-Kararlı ve Zoru Seven-Güncel Kalma Çabası-Bedensel Engelini Benimseyen Sporcunun Sağlığını Koruma Refleksi-Engellileri Temsil Etmenin Önemi-Kullanımına Karşı Olan*” olarak sıralanmıştır.

Çalışmada katılımcıların çoğu verdikleri cevaplarda “*Açık Sözlü ve Adaletli*” olmayı, ya da olunması gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcılardan Fatih bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Fatih: “*Benim şahit olduğum engelli spor branşları arasında bedensel engelli halterde doping çok yaygındır. Sadece Türkiye’de değil Dünyada da bedensel engelli halterde yaygın diye biliyorum. Çünkü bireysel ve güce dayalı bir spor. Anabolik maddeler genelde sporcular tarafından doping maddesi olarak kullanılır. Genel olarak araştırma yaparım biz sporcular için önemli bir konu.*”

Tema 5: Dopingin Sağlığa Olan Olumsuz Etkileri

Bu tema altında yer alan görüşlere göre dopingin olumsuz etkileri “*Dopingin Sağlığa Olan Olumsuz Etkileri*” katılımcıların görüşlerine göre; *Uyuşturucu ve Bağımlılık Etkisi, Dopingin*

Yol Açtığı Ölümler, Engelli Birey ve Kronik Rahatsızlıklar, Takım Sporlarında Takım İçi dengesizlik etkisi” olarak sıralanmıştır. Katılımcılardan Görkem’in bu konudaki görüşleri aşağıda verilmiştir:

Görkem: “*Doping dediğimiz madde uyuşturucu gibi bir bağımlılık çeşitidir. Tam olarak bilmiyorum ama bunun tedavi süreci varsa o zaman tedavi sürecinde belki hoşgörülü olabilirim ama normal şartlarda hoşgörü göstermem. Spor konusunda herkesin belirli amacı var bu amaçlar uğruna ahlaki olarak da yasaklı olanı yapmak hoş değildir. Rakibim kullanırsa kandırılmış olurum.*”

Katılımcıların neredeyse tamamı dopingin yan etki ve zararlarının farkında olduklarını belirtmiştir. Katılımcılardan Alp, dopingin sağlığı olumsuz etkisine ilişkin görüşünü aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Alp: “*Dopingi kullanmadım, çünkü şu an bile sağlığım elvermiyor. Engelli bir sporcu olmasam belki kullanırdım, ama böbreklerimde zaten kalıtsal sorunlarım olduğu için her ne olursa olsun yine de doping kullanmazdım.*”

Tema 6: Spor Etiği

Bu tema altında katılımcıların duruma ahlaki bakış açıları, eşitlik bakımından duygularına hâkim olma, empatik duygularını yönetebilmeye ilişkin görüşleri yer almıştır. Bu görüşlere göre katılımcıların tamamı dopingin eşitliği engellediği ve fairplay (adil oyun) kurallarını hiçe saydığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların tamamı, aslında doping kullanmanın rakip sporculara yapılan bir haksızlık olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcılardan Emre ve Doruk’un bu konudaki görüşleri aşağıda verilmiştir:

Emre: “*Sporcuların performanslarını arttırmak ve başarılarını üst düzeye çıkarmak için kullandıkları illegal yöntemlerdir. Sporcular bunları kullanıyorlar ama karşılarındaki hakkıyla başarı elde etmeye çalışsın çok düşünmüyorlar. Benim için dopingin bir diğer tanımı emek hırsızlığıdır.*”

Doruk: “*Eğer rakibim kullanıyorsa hiç ama hiç hoşgörülü olamam. Ben basketbolcuyum ve aynı kulvardayız, aynı süre içerisinde mücadele etmek zorundayız. Kendi doğal yetenekleri yerine yapay maddelerle mücadele ediyor. Bu da haksız rekabete yol açar. Hoşgörülü karşılamam. Eşitlik olmalı. Eşit şartlarda başarı gelmeli.*”

Tema 7: Yasal Süreç ve Yaptırımlar

Bu tema altında katılımcıların dopinge yasal bakış açıları, sporcuların doping nedeni ile karşı karşıya kaldıkları yaptırımlara ilişkin görüşleri yer almıştır. Bu görüşlere göre katılımcıların büyük çoğunluğu dopingli yakalandıkları zaman maruz kalacakları cezaları, isimlerinin doping ile anılmasını ve karşılaşacakları olumsuz psikolojik durumlara ilişkin düşüncelerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Özlem’in bu konudaki görüşleri aşağıda verilmiştir:

Özlem: “*Bence, bir sporcuya en başta hakemeyi, hakkıyla kazanmayı empoze etmeliyiz. İnsan doğası gereği kolayı daha çok tercih ediyor. Öyle bir milletiz, o yüzden dopingin önüne geçemiyoruz. Mesela çok cezaverilmeli. Spordan men, para cezası, madalyaların kesinlikle alınması lazım. Bence yakalanan sporcu dört yıl ceza almamalı, direk men edilmeli. Çünkü dopingi kullanmayan bizlere haksızlık oluyor. İnsan istemese de ah ediyor. Yakalanan kişinin mesleği de profesyonel sporsa ihraç edilmeli. Antrenör olarak bunu yaparsam desteklersem negatif bir görüntü olur. Kimseye örnek olamam o yüzden görevime son verilmelidir. Bu şekilde doping önlenabilir. Cezalar olabildiğince arttırılmalıdır.*”

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu başlık altında bedensel engelli sporcuların doping kullanımına ilişkin görüşlerinden elde edilen bulgular temalara göre tartışılmıştır.

Antrenmanın Önemi

Literatüre bakıldığında, birçok bilimsel araştırma, antrenman yönteminin sporcu performansını geliştirmesive daha iyi sonuçlar alabilmesi ilgili çeşitli öneriler sunmaktadır(Flaherty ve ark., 2016; Bourdon ve ark., 2017; Montalvo ve ark., 2017).Etkili antrenmanın doping kullanımındaki yönelimleri azaltacağı düşünülmektedir. Çünkü, antrenman biliminin yaptığı bilimsel saptamalar, sporcuların, daha verimli sonuçlar alacakları antrenman ortamları yaratmakta ve kendilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. “*Antrenmanın Önemi*” temasında, dopingin performans ilişkisi belirtilmiştir. Antrenmanın performans üzerinde önemli etkileri vardır. Konu ile ilgili alanyazın,antrenmanın performansta artış sağladığını doğrular niteliktedir(Ferraresi ve Bertucci, 2016; Jayaseelan ve ark., 2018). Katılımcıların“*AntrenmanınÖnemi*”temasında yer alan görüşlerialanyazını destekler niteliktedir.

Katılımcıların çoğunluğu kendi performanslarını yeterli gördüklerini belirtmişlerdir, doping kullanmak yerine antrenman ile kendilerini geliştirmeyi tercih etmektedirler. Antrenmanın performans ve motivasyon için önemli bir kriter olduğunu, dopingin performans ve motorik özellikler ile ilişkisi olduğunu dile getirmişlerdir. Bu bağlamda da alanyazında benzer görüşlere rastlanmaktadır. Örneğin, Ghobain, (2017)’nın yapmış olduğu çalışmaya göre; ülkesindeki yetkili kuruluş olan Suudi Arabistan Anti Doping Komisyonu tarafından senelik yayınlanan pozitif sonuç rakamları, anaboliklerin ve uyarıcıların %1 ve %6,6 aralığında, yüksek oranda olduğu raporlanmıştır. Anaboliksteroidler, sporcuların kas kapasitelerini yükselten ve güçlendiren maddeler olarak bilinmektedirler. En fazla pozitif sonuç çıkan spor branşının vücut geliştirme olduğunu ve bu branştaki sporculardan alınan 32 doping kontrol örneğinin 22 tanesinde, doping maddesi saptandığı belirtilmiştir. Bedensel engelli spor branşlarında, antrenman biliminin gelişmesi ve antrenman tekniklerininuygulanması ile bedensel engelli sporcuların doping yapmaeğilimlerinin azalacağı, bedensel engelli sporcularda doping kullananların sayısında azalma olacağıdüşünülmektedir.

Doping Kullanma Nedenleri

Katılımcılar, bedensel engelli sporcuları doping kullanmaya itennedenleri, dopingin avantaj sağlaması ve güç vermesi, sporcunun hırslı, egoist, davranış bozukluğunun olması, kısa yoldan para, kariyer ve statü kazanma isteği olarak belirtmiştir. Katılımcıların, bu konudakigörüşlerinialanyazın desteklemektedir. Örneğin, Mandarić ve Delibašić (2014)’e göre sporcular dopinge; ünlü ve zengin olma arayışı, kendi derece ve sonuçlarını geliştirmek için başvurumaktadırlar. Çınar ve arkadaşlarına (2005) göre, dopingin kullanım nedenleri; yorgunluğun giderilmesi, antrenman sonucu oluşan ağrıların azaltılması, antrenmanların daha şiddetli ve sıklaştırılması, antrenmanlarda dayanıklılığın artırılması olarak belirtilmiştir. Khing (2014),dopinginbir takımı “profesyonel yapma” ya da “profesyonel takım yapmama” gibi bir fark yarattığını belirtmiştir. Bazı durumlarda ise doping sporcuyu bulunduğu branşta zirveye yerleştirmektedir. Khing (2014)’e göre sporcunun doping ile ulaştığı başarı; yüksek miktarda para ya da ünlü olmak gibi çok büyük bir motivasyon kaynağıdır. Özbek ve Doğaner (2017), sporcuların doping kulanma nedenleri olarak “daha iyi bir fiziki görünüme

sahip olmak”, “hızlı kas gelişimi sağlamak” ve “sportif performans artışı sağlamak” olmak üzere üç temel neden saptamıştır. Bütün sporcuların benzer nedenlerden dolayı doping maddeleri kullandıkları söylenebilir.

Katılımcıların bazılarının ifade ettiği görüşlerden birisi ise “*Dopinginsporun İzlenme Etkisine Zararı*”dır. Katılımcılar dopingin spor seyircisini, izleyicisini olumsuz olarak etkilediğini ifade etmişlerdir. Sporcular doping yaptığında, izleyici çocuk kitle üzerindeolumsuz etkiye neden olan iki temel kriter vardır. Birincisi; çocuk izleyiciler, sporcuların kuralları ihlal ettiklerini gördüklerinde, genel olarak, kurallara olan saygıları zayıflama eğilimi göstermektedir. İkincisi; çocuk izleyiciler sporcuların sadece doping ile başarıya ulaştıklarını gördüklerinde, diğer uyuşturucu maddelerini de farklı amaçlar için uygulanabilir bir araç olarak görebilirler(Angela ve Theodore, 2006).

Katılımcılar, doping kullanma nedeni olarak “*Kısa Yoldan Para, Kariyer ve Statü Kazanma İsteği*” ni ifade etmişlerdir. Petróczi (2003)’ye göre doping bir kültürde, bireysel olarak farklı görünmenin ve sporcunun hızlı şekilde tanınmasının bir yoludur. Bu yönüyle sporcuların toplumda ön plana çıkma, ünlü olma, kariyer ve statü kazanma isteğiyle bu maddeleri kullanabilecekleri ifade edilebilir.

Dopingin Önlenmesi

“*Dopingin Önlenmesi*” başlı başına ele alınması gereken ve ayrıntılı yaptırımlar uygulamalar ve iş birlikleri gerektiren en önemli konulardan biridir. Dopinge mücadele yöntemleri ve politikalarının oluşturulması ve uygulanabilmesi dopingin önlenmesi açısından çok önemlidir.

Petróczi ve Aidman(2008), dopingi önlemek için hızla artan eğitim programlarının, devletlerin spor organları tarafından yetenekli genç sporculardan en iyi performansa sahip olan yetişkin sporculara kadar, çeşitli grupları hedef alarak, adil oyun ve performans arttırmanın ilkeleri üzerine odaklanarak uygulanıyor olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu eğitim süreci, bütün spor ve sporcu kitlelerini kapsayacak şekilde uygulandığı takdirde dopingin önlenmesi için sağlam adımlar atılacaktır (Morente ve ark., 2013). Dopingin önlenmesinin toplumsal bir sorun olduğu, sadece sporcuları ilgilendiren bir sorun olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle ülkelerdeki ilgili kurumlar ve birimler arası iş birliği (Bakanlıklar, Federasyonlar, spor kulüpleri vb.) önemlidir.

Diñer (2010),elit sporcuların doping bilgi düzeyleri ile ilgili çalışmasında,“doping ve ergojenik yardımlar konusunda uzman kişiler eşliğinde görsel basında programlar düzenlenerek daha fazla insana” ulaşılması gerektiğini belirtmiştir. Bedensel engelli ve engelli olmayan sporcuların medya ve sosyal medya aracılığı ile dopingin önlenmesi konusunda bilgilendirilmeleri sağlanabilir. Katılımcıların *Medyanın Önemi* konusundaki görüşleri Diñer’in (2010) bulgularıyla örtüşmektedir.

İdeal Sporcu Profili

Katılımcıların “*araştırmacı, bilinçli, çevrelerini konu hakkında bilinçlendiren, konu ile bilgilerini çevresi ile paylaşan, doping kullanana karşı toleransları olmamalarına*” dair görüşleri aslında olimpik düzeyde istenen sporcu profilinin bir yansımasıdır. Sonyillarda dopinge mücadele ile ilgili yapılan çalışmaların yoğunlaşması sporcuların konuyabakış açılarına dair olumlu izler bırakmıştır (Møller, 2009). Spor organizasyonları sürekli olarak en

iyi sporcuymu aramaktadır. Bu en iyi sporcuları sadece yarışmalar için değil aynı zamanda spor endüstrisinin başarıları için de aramaktadırlar. Spordaki yatırımlar, bu sporcuların yükselişine ve düşüşlerine bağlıdır (Khanve ark., 2016). Bu yüzdensporda şu an var olan kuralların; spora, sporcuya ve hatta spor pazarlamasına yön veren bir sistem olduğu düşünülmektedir. Khan ve arkadaşlarının (2016) belirttiği en iyi sporcu kavramı çalışmada elde edilen “*İdeal Sporcu*” kavramı ile örtüşmektedir.

Katılımcıların ifadelerine göre, doping konusundadikkatli, tedbirli ve araştırmacı olmayan sporcular mevcuttur. Dopingi önlemede en önemli basamaklardan biri araştırma yapmak ve bilgi sahibi olmaktır (Efverström ve ark., 2016). Bu nedenle ideal bir sporcu kendini sadece spor alanında değil genel kültür, sportif bilgi ve sporcu sağlığı alanında da geliştirmelidir. Bu özelliklerin ideal bir sporcu profilinin oluşturulmasında önemli bir basamak olduğu söylenebilir.

Dopingin Sağlığa Olan Olumsuz Etkileri

Doping kullanımını sonucunda, tamamı olumsuz, sağlığa zararlı, ölüme yol açan sporcu vücudunda kısa ya da uzun süreli kendini gösteren etkiler ortaya çıkar. Dopingin sağlığa olumsuz etkileri üzerine yapılan birçok çalışmada dopingin yan etkileri ve özellikle ölüme neden olması vurgulanmıştır (Morentin ve ark., 2018; López, 2014).

Kadın sporcularınEfedrin, Büyüme Hormonu ve Kannabinoid'i sıklıkla ve birlikte kullandıklarını, ayrıca bu maddelerin erkekler tarafından da yaygın olarak kullanıldığı vurgulanmıştır (Börjessonve ark., 2016). Güner (2004), uyarıcı maddelerin oksijen tüketiminde artışa, solunum yollarındaki düz kaslarda gevşemeye, tükürük salgısında azalmaya, göz bebeğinde genişlemeye neden olduğunu, kalp ve diğer hayati organların düzenli çalışmasını bozabileceğini belirtmiştir. Khing (2014), Kreatin'in sporcu performansını ve kas yapısını geliştirdiğini buna rağmen spor organizasyonlarının sporcuların Kreatin kullanmasına izin verdiğini aktarmıştır. Oysa, Kreatin aşırı kullanıldığında böbrek, karaciğer ve kalbe zarar vermektedir (Khing, 2014).

Sporcuları teknik ve taktik anlamında eğitmekle yükümlü olan antrenörler, doping maddelerini sporculardan uzak tutmak ve onları bu konularda eğitmekle, bilgilendirmekle de yükümlüdür. Bavlı ve Erkan (2007)'ın yapmış olduğu araştırmaya göre; sportif aktivite sırasında meydana gelen ani ölümlerin sebeplerinin önceden teşhisi ve tahmini zordur. Ancak yapılan çalışmalar kalp dolaşım bozukluğu olan sporcularda, antremanlar sırasında ve sonrasında tehlike kabul edilebilecek belirtilerin görülebileceğini ve bu belirtilere antrenör ve sağlık ekipleri tarafından dikkat edilmesi gerektiğini göstermiştir (Bavlı ve Erkan, 2007). Bu nedenle bedensel engelli sporcu antrenörlerinin mentorluk yaptığı sporcuları iyi gözlemlenmeleri, bahsedildiği gibi “tehlike belirtisi” gözlemlenen sporcuları özellikle yan etkisi olan ilaçlardan ve doping maddelerinden korumaları gerekmektedir.

Archer ve arkadaşları (2015), kuvvetli bir uyarıcı türü olan dimethylamylamine (DMAA) maddesi üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada diyet ve spor destek ürünü olarak satılan bu maddenin birçok ülkede gereksiz kullanımlarının engellenemediği vurgulanmaktadır. Yine aynı çalışmada DMAA kullanımı nedeniyle birçok maraton sporcusunun öldüğü vurgulanmaktadır. Ring ve arkadaşları (2018), bir spor branşında dopingin olması orada maddi çıkarların söz konusu olduğunu ve dahası ölüm riski olduğunu belirtmiştir. 2005 yılında İtalya Floransa'da, Bruno Beatrice (Ölüm tarihi: 1987), Nello Saltutti (Ölüm tarihi: 2003), Ugo Ferrante (Ölüm tarihi: 2004) isimlerindeki futbolcuların kanser ve

kalp krizleri gibi rahatsızlıklar nedeniyle ölmeleri nedeniyle bir soruşturma başlatılmıştır. Bu soruşturma genel olarak iki ilaç üzerinde (Cortex ve Micoren)yoğunlaşarak yapılmıştır. Soruşturmada, Juventus kulübünün doktoru RiccardoAgricola'nuntakım sporcularına ilaçları bilinçli olarak verdiği saptanmış ve hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir (theguardian.com, 2018; Malcolm ve Waddington, 2008). Ülkemizde doping kullanımının neden olduğu ölümler gerçekleşmekte ve bu ölüm haberleri zaman zaman medyada yer almaktadır. Özellikle, vücut geliştirme branşında gerçekleşen bu ölümler,yağ yakıcı ve steroid gibi maddeler kullanılmasından kaynaklanmaktadır(bleacherreport.com, 2018; aksam.com.tr, 2018; theguardian.com, 2018; hurriyet.com.tr).Doping, sporcular üzerinde uzun ve kısa vadeli sağlığa zararlı etkileri olması nedeniyle sporcular dopingden uzak durmalıdır (Andy, 2004).

Katılımcılar dopingin “*Uyuşturucu ve Bağımlılık Etkisi*” yarattığına dair görüş belirtmişlerdir. WADA'nın yasaklı maddeler listesinde bağımlılığa neden olan sentetik kannobinoid gibi maddeler de yer almaktadır. WADA'nın yasaklılar listesinde bağımlılığa yol açan maddelerin yer alması katılımcıların bu konudaki görüşleri ile örtüşmektedir.

Spor Etiği

Literatürde spor etiği, sporun eşitliği, sporcu hakları ve spor karşılaşma kurallarına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Spor müsabakaları eşit şartlarda olması gerekirken doping bu eşitliği bozmaktadır(Karataş ve ark., 2012). Özbek'e (1999) göre sporda dopingi önlemenin yolu etik ilkelere uymaktan geçer. Katılımcıların görüşlerine göre, sporcuların doping kullanmadan önce empati yapmaları gerekmektedir. Bu yüzden katılımcılar açısından empatinin önemi çok büyüktür. Hak edilmeyen bir başarının, empati yoksunu sporcuların sadece kendi egoları tatmin etme düşünce ve duygularından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların empati yapmayan sporcuları anlayışsız ve saygısız olarak nitelendirdikleri göz önünde bulundurulursa sporcuların empati yapmalarının sporda doping de dahil birçok olumsuzluğun önüne geçeceği düşünülmektedir. Ajzen'e göre “*Davranışa Yönelik Tutum*” bir davranışın iyi veya kötü olarak değerlendirilmesidir (Ajzen, 1991). Yani üçüncü bir seçeneyoktur. Bunaparalel olarak, katılımcıların ifadelerinde dopinge ilgili tarafsız olan bir bakış açısının yer almadığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar için doping kullanımı iyi ya da kötüdür. Diğer deyişle; doping, etik değerleri kapsar ya da kapsamaz. Çalışmada “*Spor Etiği*” teması altında ortaya konan görüşler, doping yapmanın spor etiği ile yakından ilişkili olduğunu göstermiştir.

Yasal Süreç ve Yaptırımlar

Katılımcıların tamamının en çok vurguladığı noktalardan biri, dopingli çıkmaları durumunda süreçte varolan “Yasal Süreç ve Yaptırımlar”dır. Katılımcıların birçoğu doping kullanan sporcuya uygulanan yaptırımların daha ağır olması gerektiğini belirtmişlerdir.2010 ve 2012 yılları arasındaki dopingli sporculara uygulanan yaptırımlarla ilgili yapılan bir çalışmada Hon ve Bottenburg (2017), yaptırımları bulunan davaların çoğunun, standart iki yıllık sürenin altında ve “sosyal ilaçlar” olarak adlandırılan ilaçlarla ilişkili (narkotikler, kannobinoidlervb.) olduğunu saptamışlardır. Yine örnek vermeyi reddetme ve benzeri durumlardan da ceza alanlar aynı sürede ceza aldıklarını aktarmışlardır.

Sporcularda dopinge karşı bilincin artmasının yanısıra basında dopingi önlemeye yönelik bir tavır almıştır. Ancak bu sadece sporcuların problemi değildir. Doping konusu, bütün spor sistemini etkilemekte ve baskı altına almaktadır (Møller, 2009).Katılımcıların “Yasal Süreç ve

Yaptırımlar'a ilişkin görüşü, spor ve doping açısından son derece önemlidir. Çünkü sporculara uygulanan yaptırımlar sporcunun spor hayatını etkilemekte ve spor izleyici kitlesinin spora ve o branşa olan ilgisini değiştirebilmektedir.

Maquirriain ve Baglione (2016), ceza alan tenis sporcularının hiçbirinin elit düzeyde tenis sporcusu olmadığını, doping cezalarının genel olarak erkek tenis sporcularının tenis kariyerlerini etkilediğini, dopingden ceza alan tenis sporcularının çok az bir kısmının yeniden Dünya sıralamasında en yüksek sıralara ulaşabildiğini ve bu sporcuların sporu bırakma ihtimallerini arttırdığını düşünmektedir. Bütün bu saptamalar da katılımcıların "*Spordan (branştan) Kopma*" teması altında yer alan düşüncelerini destekler niteliktedir.

Dünya dopingle mücadele istatistikleri çalışmalara bağlı olarak dopingle mücadele kural ihlallerinin giderek azaldığını göstermektedir. Maalesef doping, hala amatör ve profesyonel sporda, sporcuların ceza almasına neden olmaktadır (Mandarićve Delibašić, 2014). Bedensel engelli sporcular sadece kendi federasyonlarının vermiş olduğu eğitimlerle yetinmeyip, farklı kaynaklara ulaşarak kişisel gelişim amaçlı doping konusunda eğitim almalıdırlar. Özellikle Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Dopingle Mücadele Komisyonu ile sıkı iletişim içinde olmalı ve onlarla bilgi alışverişi yapmalıdırlar.

Sporcuların sosyal çevre ve toplum baskısından kurtulabilmeleri için spor psikologlarımentörlüğünde başarılarını arttırabilecek çalışmalar yapılabilir. Konunun paydaşı olan spor federasyonları konuyla ilgili uzmanlardan bilgilendirici özel seminerler ve dersler alınmasını organize edebilirler. Katılımcıların çok az bir kısmı ilaç ve ek besin konusunda uzmanlardan yardım alabilirken, birçoğunun çevresinde bu konu hakkında yardım alabilecekleri uzman bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bu da sporcuların yanlış ilaç ya da ek besin kullanmalarına yol açabilmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı konu hakkında uzmanlar yetiştirip ilgili birimlere yönlendirebilir. Yine spor kulüplerinde spor yöneticileri sporcuların bilinçsiz ilaç kullanmalarını için sağlık konusunda uzman personel bulundurabilirler. Doping kullanımı konusunda, kendi özgür iradesiyle hareket eden bireyin bilinçli eyleminin engellenemeyeceği bir gerçektir. Ancak, sosyal medya ve basında eğitici film ya da seminerlerle dopingin meşrulaştırılması ve sıradanlaştırılmasının önüne geçilerek olumsuz yönlerine değinilmesi ve dopingin ciddi bir sorun olduğu, sporcuya telkin edilebilir. Sonuç olarak dopingle mücadelenin bölgesel değil küresel bir sorun olduğu değerlendirilerek uluslararası spor organizasyonları ve paydaşları birlikte organize olarak hareket etmelidir.

KAYNAKLAR

Andy M. (2004). Genetically Modified Athletes–Biomedical Ethics, Gene Doping, AndSport. Routledge, London

Ajzen I. (1991). The theory of planned behavior. Organizationa lBehavior And Human Decision Processes 50, 179-211.

Ajzen I. (2005). Attitudes, Personality And Behavior (2nd. Edition). Mcgraw- Hill, Milton- Keynes, England: Open University Press.

Angela J. Theodore F. (2006). Gene doping insports: the science and ethics of genetically modified athletes. Adv Genet, 51:1-110.

Archer J.R. Dargan P.I., Lostia A.M., Van Der Walt J., Henderson K., Drake N., Kicman A.T. (2015). Running an unknown risk: a marathon death associated with the use of 1, 3-dimethylamylamine (dmaa). Drug Testing And Analysis, 7(5), 433-438.

- AssociatedPress. (2017). 10 visually impaired russian athletes banned for doping. Erişim: [http://olympics.nbcsports.com/2017/07/07/blind-athletes-russian-doping-powerlifters/]. Erişim Tarihi: 30.01.2018
- Backhouse S.H., Whitaker L., Patterson L., Erickson K., Mckenna J. (2016). Social Psychology of Doping in Sport: A Mixed Studies Narrative Synthesis. Leed Beckett University Institute for Sport, Physical Activity and Leisure. [https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/literature_review_update__final_2016.pdf]. Erişim Tarihi: 30.01.2018.
- Bavlı Ö., Erkan E. (2007). Sporda ani ölüm, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 21 (3), 149-152.
- Bhambhani Y., Mactavish J., Warren S., ThompsonWr., Webborn A., Bressan E., De MelloMt., Tweedy S., Malone L., Frojd K., Van De Vliet P., Vanlandewijck Y. (2010). Boosting in athletes with high-level spinal cordinjury: knowledge, incidence and attitudes of athletes in paralympic sport. Disability And Rehabilitation, 32, 2172– 2190.
- Bourdon P.C.,Cardinale M., Murray A., Gastin P., Kellmann M., Varley M.C., Gabbett T.J., Coutts A.J., Burgess J. D, Gregson W, Cable N. T. (2017). Monitoring athlete training loads: consensus statement. International Journal Of Sports Physiology And Performance, 12(2), 2-161.
- Börjesson A., Gårevik N., Dahl M., Rane E., Kström L. (2016). Recruitment To Doping And Help-Seeking Behavior Of Eight Female AAS Users. Subst Abuse Treat Prev Policy. 11: 11.
- Braun V., Clarke V. (2006). Using thematic analysis inpsychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.
- Crookers Del. (2015). What does ‘doping’ mean in athletics and why do athletes take banned substances? Erişim: [http://www.bbc.co.uk/newsbeat/article/33755488/what-does-doping-mean-in-athletics-and-why-do-athletes-take-banned-substances]. Erişim Tarihi: 30. Ocak. 2018
- Çınar V., Şebin K., Öztürk M.E. (2005). Doping ve sporcularda kullanımı, Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 7(4). 27-31.
- Demirbilek Celal. (2013). ‘Dinamit’le ölüme. Erişim: [http://www.hurriyet.com.tr/dinamitle-olume-24940541]. Erişim Tarihi: 30.06.2018
- Diñer N. (2010). Elit sporcuların doping hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Donovan R.J., Egger G.,Kapernick V., Mendoza J. (2002). A conceptual framework for achieving performance enhancing drug compliance in sport. Sports Medicine, 32(4), 269-284.
- Efverström A., Bäckström Å., Ahmadi N., Hoff D. (2016). Contexts and conditions for a level playing field: elite athletes’ perspectives on anti-doping in practice. Performance Enhancement &Health, 5(2), 77-85.
- Erkiner K. (2004). Dünya’da Spor Hukuku Ve Dopingin Yeri, TFF Yayınları. s.137-163
- Ferraresi C., Bertucci R. D. (2016). Strength Training: Methods, Health Benefits And Doping. Nova Science Publisher, USA.
- Flaherty G., O'connor R., Johnston N. (2016). Altitude training for elite endurance athletes: a review for the travel medicine practitioner. Travel Medicine And infectious Disease, 1(3), 200-211.
- Ghobain M A. (2017). Theuse of performance enhancing substances (doping) by athletes in saudi arabia. J Family Community Med. 24(3), 151-155.
- Güner R. (2004). Doping Madde Ve Yöntemlerinin Etki Ve Yan Etkileri. Doping Ve Futbolda Performans Artırma Yöntemleri, Ed.: T. Atasü, İ. Yücesir, Form Reklam Hizmetleri. 413-423.

- Hon O., Bottenburg M. (2017). True dopers or negligent athletes? an analysis of anti-doping rule violations reported to the world anti-doping agency 2010–2012, *Substance Use And Misuse*, 52(14), 1932-1936.
- Jayaseelan G., Bennett P.N., Bradshaw W., Wang W., Rawson H. (2018). Exercise benefits and barriers: the perceptions of people receiving hemodialysis. *Nephrology Nursing Journal*, 45(2), 185-219.
- Karataş M., Karataş Ö., Çevrim H. (2012). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin doping kullanımına bakışları ve etik. *Düzce Tıp Dergisi*, 14(3), 28-31.
- Khan B, Ahmed A, Abid G. (2016). Using the ‘Big-Five’ for Assessing Personality Traits of the Champions: An Insinuation for the Sports Industry.
- Khing T. (2014). *Performance-Enhancing Drugs in Sports*. Abdo Publishing Company. USA.
- Küçük E. (2011). Planlanmış davranış teorisi çerçevesinde mali müşavir (smmm) olma niyetinin altında yatan faktörlerin analizi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 145-162.
- López B. (2014). Creating Fear: The ‘Doping Deaths’, Risk Communication And The Anti-Doping Campaign. *International Journal of Sport Policy And Politics*, 6(2), 213-225.
- Loland S., Hopeller, H. (2012). Justifying anti-doping: the fair opportunity principle and the biology of performance enhancement, *European Journal of Sport Science*, 12(4), 347-353.
- Malcolm D., Waddington I. (2008). No systematic doping in football: A Critical Review, *Soccer Society*, 9(2), 198-214.
- Mandarić S., Delibašić, V. (2014). Sanctions for doping in sport, *Physical Culture*, 68(1), 39-49.
- Maquirriain J. (2010). Epidemiologic analysis of doping offences in the Professional tennis circuit, *Journal Of Occupational Medicine And Toxicology*, 5(30), 1-6.
- Maquirriain J., Baglione R. (2016). Doping offences in male professional tennis: how does sanction affect players’ career?, *SpringerPlus* 5(1), 1-4.
- Menicucci P. (2005). Judge investigates fiorentina deaths. Erişim: [<https://www.theguardian.com/football/2005/mar/03/europeanfootball.sport>]. Erişim Tarihi: 30.06. 2018.
- Mcrae D. (2010). Ben Johnson: ‘My revelations will shock the sporting world’. Erişim: [<https://www.theguardian.com/sport/2010/oct/05/ben-johnson-drugs-olympics>]. Erişim Tarihi: 30.06. 2018.
- Mcnamee M., Olivier S., Wainwright P. (2006). *Research Ethics in Exercise, Health And Sports Sciences*. Routledge, s, 8, 135, 130.
- Morentin B., Callado L.F., Garcia Hernández S., Bodegas A., Lucena J. (2018). The role of toxic substances in sudden cardiac death. *Spanish Journal Of Legal Medicine*. 44(1), 18-23.
- Møller V. (2009). *The Ethics Of Doping And Anti-Doping: Redeeming The Soul Of Sport?* Routledge, London.
- Montalvo A.M., Shaefer H., Rodriguez Li.T., Epnere K., Myer G.D. (2017). Retrospective injury epidemiology and risk factors for injury in crossfit. *Journal Of Sports Science&Medicine*, 16(1), 53.
- Morente-Sánchez J., Leruit M., Mateo-March M., Zabala M. (2013). Attitudes towards doping Morente in spanish competitive female cyclists vs. triathletes. *Journal Of Science and Cycling*, 2(2), 40-48.
- Özbek O. (1999). Sporda etik dışı davranış alanları ve etik ilkeler, *Gazi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4, 38-50.
- Özbek, O., Doğaner, S. (2017). “Sporda Doping Kullanımına ve Etkilerine İlişkin Görüşlerin İncelenmesi” Sözel Bildiri, 15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 15-18 Kasım, Antalya.

- Petróczi A., Aidman E. (2008). Psychological Drivers in Doping: The Life-Cycle Model of Performance Enhancement. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 3(7), 1-12.
- Petróczi A. (2003). Exploring the doping dilemma in elite sport: can athletes' attitudes be responsible for doping. (doctoral thesis) University Of Northern Colorado, The Graduate School, UMI Number: 3071864. Erişim: [https://search.proquest.com/]. Erişim Tarihi: 30.06.2018
- Ring C., Kavussanu, M., Simms M., Mazanov J. (2018). Effects of situational costs and benefits on projected doping likelihood. *Psychology Of Sport And Exercise*, 34, 88-94.
- Selenoğlu Murat. (2014). 'Kas'ıtlı ölüm. Erişim: [https://www.aksam.com.tr/guncel/kasitli-olum/haber-305922]. Erişim Tarihi: 30. Haziran. 2018
- Strelan P, Boeckmann R J (2003). A new model for understanding performance – enhancing drug use by elite athletes. *Journal of applied sport psychology*, 15(2), 176-183.
- World Anti Doping Agency. (2013). Anti-doping testing figures testing authority report 2013.
- World Anti Doping Agency. (2014). Antidoping testing figures testing authority report 2014.
- World Anti Doping Agency. (2015). Anti-doping testing figures testing authority report 2015.
- World Anti Doping Agency. (2018). Who we are. Erişim: [https://www.wada-ama.org/en/who-we-are]. Erişim Tarihi: 30.06.2018
- World Anti Doping Agency. (2018). What we do. Erişim: [https://www.wada-ama.org/en/what-we-do]. Erişim Tarihi: 30.06.2018.
- Wright H. (2009). Steroids in sports: the rise and fall of great athletes. Erişim: [https://bleacherreport.com/articles/209217-steroids-in-sports-the-rise-and-fall-of-great-athletes]. Erişim Tarihi: 30.06.2018.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları, Ankara.